

SJEVERNODALMATINSKI NALAZI MLETAČKOG NOVCA ZA KANDIJU OD 2 ½ SOLDINA ILI 10 TORNEZA

Dejan FILIPČIĆ

Plochingen, Njemačka

Mato ILKIĆ

Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru

Zadar, Hrvatska

UDK: 336.746(262)“16“

DOI: 10.21857/yvjrclckoy

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 23. svibanj 2021.

Autori u članku tematiziraju anonimni mletački kolonijalni novac za Kandiju u vrijednosti od 2 ½ soldina ili 10 torneza (talijanski: due soldini e mezzo o 10 tornesi). Kovan je u drugom desetljeću 17. stoljeća, a ponekada ima i naknadno utisnutu kontramarku. O takvom anonimnom kolonijalnom novcu za Kandiju već je pisano u stranoj stručnoj literaturi, međutim većinom kao o numizmatičkoj pojavi. On se sada sagledava i kroz topografski i povijesni kontekst. Naime, u ovome radu autori upućuju na 12 komada sa šest sjevernodalmatinskih nalazišta, raspravljaju o vremenu nastanka kontramarke na toj vrsti numizmatičke građe te nastoje pronaći terminus post quem i općenito ulogu dolaska tog novca na šire zadarsko područje.

Ključne riječi: Kandija (Kreta), 2 ½ soldina ili 10 torneza, mletački kolonijalni novac, sjeverna Dalmacija, kontramarka GM.

Anonimni mletački kolonijalni novac od bakrene slitine za Kandiju (Kreta) kovan je po dekretima od 9. rujna 1610., 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619. Riječ je o dvije nominalne vrijednosti, i to soldinu ili 4 torneza uz koji je vezan prvi navedeni dekret, a ostali se odnose na 2 ½ soldina ili 10 torneza.¹ To je prvi kolonijalni novac za Kandiju koji je ubrzo bio dobro prihvaćen kao platežno sredstvo na mletačkom Levantu.² Vratio je red u narušeni kandijski monetarni sustav te je, unatoč nekoliko emisija i reduciranju težine krupnije nominale, bio popularan u mnogim mletačkim prekomorskim kolonijalnim posjedima, pa tako manjim dijelom i u Dalmaciji.

¹ O anonimnom mletačkom novcu za Kandiju vidjeti u: Vincenzo LAZARI, *Le monete dei possedimenti veneziani di oltremare e di terraferma descritte e illustrate*, Venecija, 1851., 102 – 103, T. XII, 54 – 55; Roberto PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, vol. 2, Padova, 1991., 178 – 179, kat. br. 878-879. O podrijetlu mletačkog novca pod imenom tornezo vidjeti u: Roberto CECCHINATO, digitalno izdanje, http://numismatica-italiana.lamoneta.it/docs/201112/Il_denaro_tornese_della_Grecia_franca.pdf, (posjećeno 17. 5. 2018.).

² R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, 178; Georgios PAPAMICHELAKI, Venetian coinage in Crete: one and two and half soldini issues, *Nomismathika Kronika*, XIX, Atena, 2000., 141 – 148.

Ovaj se rad ne bavi cirkulacijom novca nominalne vrijednosti od jednog soldina ili 4 torneza³ jer je on vjerojatno ostao u optjecaju na mletačkim posjedima i nakon Kandijskog rata, u korespondenciji vrijednosti, čini se, s mletačkim bagatinom. Pozornost se pridodaje krupnijoj nominali od 2 ½ soldina ili 10 torneza i njegovoj rasprostranjenosti u sjevernoj Dalmaciji prije 1645. godine. Te godine Osmansko Carstvo započelo je ratne operacije protiv Mletačke Republike kako bi joj preotelo otok Kretu. Osim na istoku, sukobi su se vodili i u Dalmaciji, gdje je Venecija preventivno evakuirala i razorila Nin da on ne bi poslužio kao uporište turskoj vojsci za daljnja napredovanja.⁴ Iako su Mlečani ubrzo izgubili većinu Krete, osim glavnog grada Kandije, čiju je opsadu turska vojska započela 1646., ratne operacije su se produžile, a osmanske trupe u Dalmaciji su doživjele znatne neuspjehe. Mlečani su 1647. zauzeli Novigrad, Zemunik, Obrovac, Nadin, Solin i druga mjesta, a sljedeće godine i Klis.⁵

Sa sjevernodalmatinskog područja trenutačno potječe 12 primjeraka novca od 2 ½ soldina, odnosno 10 torneza.⁶ To je oko tri puta više u odnosu na broj komada te nominalne vrijednosti iz ostalih dijelova nekadašnjih mletačkih posjeda na našoj obali.⁷ Većina ih do sada nije bila publicirana.⁸ Uglavnom imaju

³ Mletački novci nominalne vrijednosti od soldina ili 4 torneza kovani za Kandiju nisu rijetkost u sjevernoj Dalmaciji. Poznato nam je 20 primjeraka s niza nalazišta. To su: Brbinj, Budim, Ljubač, Nadin, Novigrad, Ražanac, Savar, Vrana i Zadar. Među njima neki su publicirani: Mato ILKIĆ, Zdenko BRUSIĆ, Đino LONGIN, Ivica ČURKOVIĆ, *Novac na području Hrvatske prije eura*, Zadar, 2011., kat. br. 89 – 90; Mirko VUKUŠIĆ, *Opticaj novca na širem zadarskom području u ranom novom vijeku*, diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2011., kat. br. 91-93; Mato ILKIĆ, Mirko VUKUŠIĆ, Prilog poznavanju optjecaja novca u srednjem i ranom novom vijeku na području sjeverne Dalmacije, *Dani Stjepana Gunjače 2*, Split, 2012., 228 – 229, kat. br. 173-177; Mato ILKIĆ, Pero KOŽUL, Marko MEŠTROV, Numizmatički nalazi iz Novigrada, u: *Novigrad nekad i sad*, Zbornik radova, ur. Slobodan Kaštela, Zadar, 2016., 217, kat. br. 72; Luka BEKIĆ, 2017, 160, sl. 3; Mato ILKIĆ, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, u: *Ljubač – zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara*, Zbornik radova, ur. J. Faričić, Zadar, 2017., 157, kat. br. 167.

⁴ Pokojni zadarski arheolog Mate Radović svoj radni vijek proveo je upravo u Ninu, u Muzeju ninskih starina. Rušenje Nina od strane Mletačke Republike u Kandijskom ratu bilo je završno poglavlje njegove disertacije. Zbog toga mu autori posvećuju ovaj članak.

⁵ Tomislav RAUKAR, Ivo PETRICIOLI, Franjo ŠVELEC, Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom*, Prošlost Zadra III, Zadar, 1987., 360 – 364.

⁶ Riječ je o pojedinačnim nalazima s područja Ljupča, Novigrada, Ražanca, Savra, Sukošana i Zadra. Pet komada su na Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru (kat. br. 1-2, 6-7, 9). U novigradskom Zavičajnom muzeju pohranjena su dva (kat. br. 3-4). Za ostale primjerke (kat. br. 5, 8, 10-11) nije nam poznato gdje se čuvaju. Autor fotografija novca prikazanog u ovome radu je Mato Ilkić.

⁷ Usporedbe radi, poznata su nam četiri mletačka novca toga tipa s područja Splitsko-dalmatinske županije. Osim jednoga iz Sinja (Daria DOMAZET, *Numizmatička zbirka Muzeja Cetinske krajine – Sinj*, Katalozi i monografije 1, Sinj, 2015., 58, kat. br. 9), to su još i tri neobjavljena komada

izvornu patinu, a na pojedinima je i ponešto sedimentnih naslaga nečistoće. Općenito, taj novac za Kandiju ne pokazuje veliku tipološku raznovrsnost. Na aversu dominira prikaz krilatog lava unutar rubne točkaste kružnice. Oko frontalne glave je linearna aureola. Šapom drži knjigu na lijevoj strani. Na bočnim stranama toga središnjeg prikaza je po jedna rozeta s pet latica. U odsječku je oznaka vrijednosti T 10, uglavnom s jednom ili dvije točke uz kraticu nominale. Unutar reversne rubne točkaste kružnice i kružnog ukrasa nalazi se legenda raspoređena u tri reda: SOL/DINI /2 ½. Uz brojčanu nominalnu vrijednost često se nalazi ukrasni motiv koji tvori nekoliko zvjezdica s pet ili šest krakova, a umjesto njih ponekad su prikazane rozete s pet latica. Novac s takvim figuralnim i tekstualnim sadržajem potječe sa šest sjevernodalmatinskih nalazišta (Karta 1).⁹ Dva su komada s rta Ljubljane poviše Ljupča (kat. br. 1-2). Iz Novigrada je njih tri, od kojih su dva s Fortice (kat. br. 3-4), a jedan je nađen u njezinu podnožju (kat. br. 5).¹⁰ Dva su s plaže Pježavac u Ražancu (kat. br. 6-7). Uz savarsku crkvu sv. Pelegrina na Dugom otoku pronađen je jedan primjerak (kat. br. 8). Jedan komad otkriven je uz crkvu sv. Kasijana u Sukošanu (kat. br. 9).¹¹ Slijede još njih tri sa zadarskog područja, od kojih je jedan iz Dikla (kat. br. 10), a dva su s gradske plaže Kolovara (kat. br. 11-12).

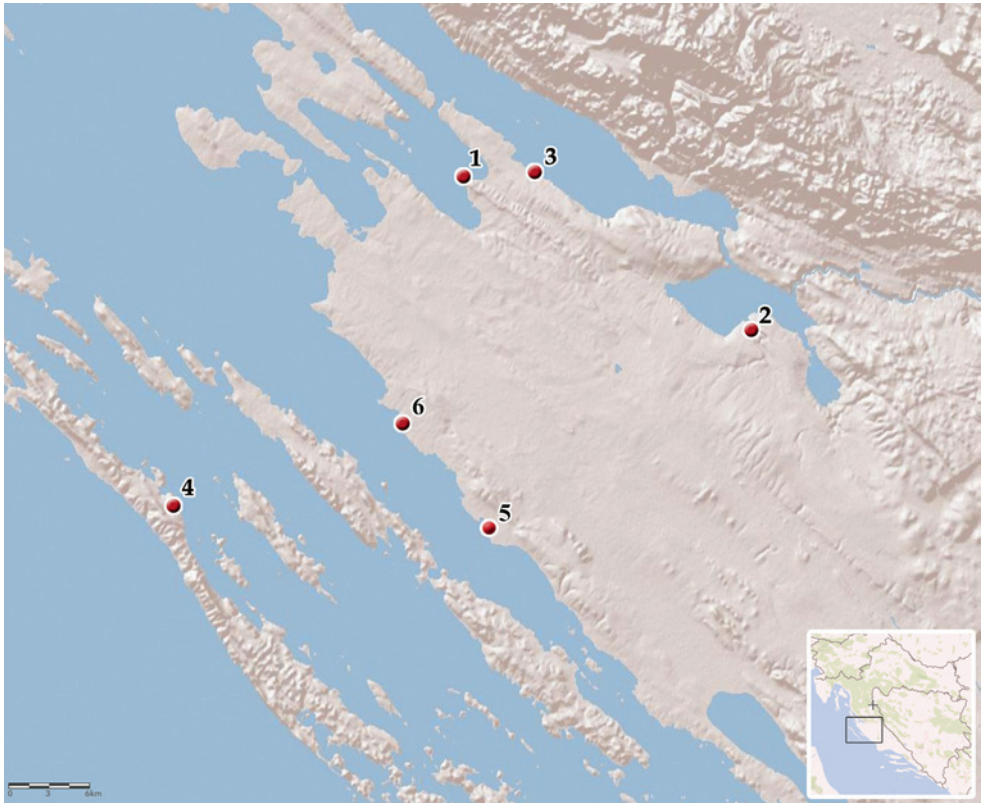
koji se čuvaju u Muzeju hvarske baštine. Za podatke o primjercima iz Hvara, od kojih su dva s kontramarkom GM, saznali smo zahvaljujući darovanoj dobroti Eduarda Viskovića. Novac te nominale nađen je i u Grčkoj. S atenske agore potječe 12 primjeraka mletačkog kolonijalnog novca za Kandiju od 2 ½ soldina ili 10 torneza. Ni na jednome nije registrirana kontramarka. O tim atenskim numizmatičkim nalazima vidjeti u: Margaret THOMPSON, *The athenian Agora, coins from the roman through venetian period*, vol. II., 1954., Princeton, New Jersey, 82, br. 2023.

⁸ S područja sjeverne Dalmacije objavljena su četiri komada: dva s područja Ljupča (M. ILKIĆ, P. KOŽUL, I. ČURKOVIĆ, Numizmatički nalazi s područja Općine Ražanac, *Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Rijeka, 2014.,78, kat. br. 40; M. ILKIĆ, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, 157, kat. br. 165-166) te po jedan iz Novigrada (M. ILKIĆ, P. KOŽUL, M. MEŠTROV, Numizmatički nalazi iz Novigrada, 217, kat. br. 71) i Ražanca (M. VUKUŠIĆ, *Opticaj novca na širem*, kat. br. 89; M. ILKIĆ, M. VUKUŠIĆ, Prilog poznavanju optjecaja novca, 201, kat. br. 172).

⁹ Kartu nam je pomogao izraditi Dario Vujević na čemu mu najljepše zahvaljujemo, kao i Karli Gusar te Anamariji Kurilić na pomoći u literaturi i nizu korisnih savjeta.

¹⁰ Nađen je u arheološkim istraživanjima uz crkvu sv. Kate. Dozvolu za objavu toga komada (kat. br. 5) dobili smo od Ivne Anzulović, na čemu joj najljepše zahvaljujemo.

¹¹ Mletački novac za Kandiju u vrijednosti od 2 ½ soldina ili 10 torneza (kat. br. 9) nađen je 18. veljače 2021. tijekom arheološkog nadzora i zaštitnih istraživanja u okolišu sukošanske crkve sv. Kasijana (Ulica don Ivana Zorice). Na tim podacima, kao i dozvoli za objavu, najljepše zahvaljujemo Marini Šimičić, djelatnici Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

KARTA 1. Topografija mletačkog novca za Kandiju od 2 ½ soldina ili 10 torneza u sjevernoj Dalmaciji: 1. Ljubač, 2. Novigrad, 3. Ražanac, 4. Savar, 5. Sukošan, 6. Zadar

Trećina sjevernodalmatinskih nalaza novca nominalne vrijednosti od 2 ½ soldina ili 10 torneza ima kontramarku GM (kat. br. 2, 7-8, 12). Kratica s ta dva reljefna slova nalazi se u kružnom ili elipsastom polju.¹² Utisnuta je približno preko središta aversnog prikaza krilatog lava, atributa evanđelista Marka, nebeskog zaštitnika Venecije. Još sredinom 19. st. V. Lazari navodi da se u *Museo Correr* čuvaju dva primjerka takvog novca, i to s oznakama GM i SP/B. Međutim, kako kaže, nije mu jasno zašto je taj novac kontramarkiran.¹³ Znatno je kasnije R. Paolucci objavio još i oznaku VA, kod koje su slova u ligaturi.¹⁴

¹² Na sjevernodalmatinskim primjercima postoje male razlike u izgledu slova GM, što upućuje na to da su za utiskivanje kontramarku s tom kraticom bile u uporabi dvije matrice. S jednom je utisnuta oznaka na novcu pod kat. br. 7. Ostali komadi (kat. br. 2, 8, 12) označeni su pomoću druge matrice.

¹³ V. LAZARI, *Le monete dei possedimenti*, 103.

¹⁴ R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, kat. br. 886.

Novac s tom trećom vrstom kontramarke također je pohranjen u navedenom venecijanskom muzeju.

Razlozi za kontramarkiranje novca uglavnom su isti od razdoblja antike pa sve do novog vijeka. Određena oznaka naknadno se utiskuje radi potvrđivanja ispravnosti novca, produljenja njegove vrijednosti ili vraćanja starog u optjecaj u nedostatku drugoga, tj. svježega. Kontramarka se na optjecajni novac udara i zbog reevaluacije, odnosno povećanja ili smanjenja nominalne vrijednosti. Neke su države ponekad stavljale svoje oznake na tuđi novac da bi vrijedio i na njihovom području.

Mletačka vojna i civilna uprava na Levantu relativno je često kontramarkirala svoj vlastiti novac.¹⁵ To dokazuju i primjerci od 2 ½ soldina ili 10 torneza s naknadno utisnutim kraticama na aversu. Kontramarkiranjem toga novca namijenjenog braniteljima u opsjednutoj Kandiji spriječena je manipulacija unutar novčane cirkulacije. Regularni novac zaštićen je od lažnog, odnosno patvorenog, te je izbjegnuto kaos. Dakle, u kriznom je razdoblju uveden red u monetarni sustav. On je služio isključivo za lokalnu upotrebu i kasnije je zamijenjen svježim novcem, jer je Venecija ipak uspjela održati pomorsku vezu s opsjednutim gradom.

Autorima ovdje nije namjera raspravljati o značenju naknadno utisnutih kratica (GM, SP/B, VA), iako se one vjerojatno odnose na lokalne vojne administratore zadužene za blagajnu koji su kontramarkirajući novac svojim inicijalima jamčili njegovu ispravnost. Cilj je pružiti podlogu za vremensku dataciju kontramarkiranja tog novca i njegovu pojavu u Dalmaciji. Čini se da su pokraćene oznake na nominali od 2 ½ soldina ili 10 torneza bile udarene između 1646. i približno sredine sljedeće godine, jer već u rujnu 1647. *Capitano della Piazza* Kandije Giovanni Battista Grimani naređuje kovanje opsadnog novca teoretske vrijednosti od 10 gazeta. Ta tzv. *Moneta Grimani* nastala je upravo prekivanjem nominale od 2 ½ soldina ili 10 torneza. Time postaje jasno da taj stari novac, koji je poslužio kao kovna pločica za izradu novih, zbog pada nominalne vrijednosti više nije bio u optjecaju.¹⁶ Mlečani su kovali još dvije serije novca za Kandiju. Posljednju su tvorile nominale od jednog i dva solda s reversnim natpisom CANDIA. Zadnji mletački upravitelj Kandije Francesco Morosini demonetizirao je sav lokalni i opsadni novac na prostoru grada i uveo

¹⁵ Mletačka uprava za Kandiju prvi je put kontramarkirala novac na otoku 1609. godine. Razlog tomu bila je pojava velike količine krivotvorenih primjeraka od 6 bagatina (sesino). O kontramarkiranju mletačkog novca na Levantu vidjeti u: V. LAZARI, *Le monete dei possedimenti*, 120 – 122; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, 179.

¹⁶ R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, 180.

isključivo upotrebu regularnog venecijanskog novca. Takvo se financijsko stanje u Kandiji zadržalo do rujna 1669. godine.¹⁷

Prema tome, treba kronološki razlikovati sjevernodalmatinske nalaze mletačkog novca od 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju s kontramarkom od onoga koji ju nemaju. Primjerci bez nje dospjeli su trgovačkom razmjenom između 1611. i 1645. godine. U optjecaju su se zadržali zasigurno do njihove demonetizacije na Kreti.¹⁸ Nasuprot tomu, kontramarkirani primjerci nisu mogli dospjeti u Dalmaciju prije 6. rujna 1669., jer ih je tu donijela mletačka vojska kojoj je bio dopušten prolaz iz Kandije nakon kapitulacije grada. S obzirom na to da su takvi primjerci bili označeni naknadno udarenim kraticama, i to isključivo za lokalnu upotrebu u Kandiji, oni nisu mogli služiti kao optjecajni novac u Dalmaciji. Naime, kad su se tu pojavili tada su već bili demonetizirani. Ta dvostruka negacija kontramarkiranog novca od 2 ½ soldina ili 10 torneza na našem području zapravo daje iznimno osjetljivu kronološku dimenziju njegove pojave na širem zadarskom prostoru. Nalazi takvog novca unutar važnih mletačkih vojnih uporišta, poput Zadra ili Novigrada, upućuju na to da je on tu dospio, kako smo već istaknuli, isključivo u okviru vojnih postrojbi, i to nakon rujna 1669. Njegovu pojavu na istočnoj obali Jadrana treba kronološki staviti nedugo iza navedenog datuma. U databilnom smislu takav bi se novac u zatvorenom arheološkom kontekstu na našem području mogao datirati pouzdano u sam kraj 1669. godine. Izuzetak predstavlja novac s rta Ljubljane nedaleko od Ljupča (kat. br. 2) na kojemu je uz rub probušena rupica te je time prenamijenjen u privjesak.¹⁹

Dakle, u sjevernoj Dalmaciji do sad je pronađeno 12 primjeraka anonimnog mletačkog novca za Kandiju nominalne vrijednosti od 2 ½ soldina ili 10 torneza (kat. br. 1-12). Otkriveni su pojedinačno, i to na šest nalazišta (Karta 1). To je jedna od dvije frakcije mletačkog novca za Kretu koji je manjim dijelom

¹⁷ R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, 180.

¹⁸ Na jednom primjerku iz Novigrada nalazi se niz dubljih ureza načinjenih oštrim alatom (kat. br. 5), što vjerojatno upućuje na stavljanje toga novca izvan optjecaja.

¹⁹ Alberto Fortis (1741. – 1803.) donosi zanimljiva zapažanja o nošenju probušenog novca. U djelu pod naslovom *Put po Dalmaciji* o njima među inim kaže: „Drugo što Morlaci štiju (što i nije isključivo njihovo a da nebi imalo mjesta među našim priprostim pukom) bakreni su i srebrni novčići kasnoga Carstva i suvremeni mletački kovanci koje se smatra medaljama svete Jelene te im se pripisuje velike moći protiv padavice i drugih boleština.“ O tome vidjeti u: Alberto FORTIS, *Put po Dalmaciji*, Split, 2004., 45 – 46. Različiti ranonovovjekovni probušeni novci nađeni su i drugdje u sjevernoj Dalmaciji, primjerice u Novigradu (M. ILKIĆ, P. KOŽUL, M. MEŠTROV, Numizmatički nalazi iz Novigrada, 216 – 217, kat. br. 27, 59 i 77) i Starigradu (Mato ILKIĆ, Jakov VUČIĆ, Numizmatički nalazi s područja Općine Starigrad, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Starigrad Paklenica 23. – 25. travnja 2018., kat. br. 40-41, u tisku).

zastupljen i na našem području. Ta navedena serija zanimljiva je po tome što postoje primjerci koje je naknadno kontramarkirala mletačka vojna uprava u opsjednutoj Kandiji za potrebe vojnih plaća. Riječ je najčešće o kontramarki GM. S tom utisnutom kraticom nađena su četiri komada u sjevernoj Dalmaciji (kat. br. 2, 7-8, 12). Nekontramarkirani mletački novac za Kandiju dospio je trgovinom na naše područje prije 1645., odnosno najkasnije do početka Kandijskog rata, gdje je cirkulirao do njegove demonetizacije (prije 1669. godine). S druge strane, kontramarkirani mletački novac za Kandiju nikad nije bio, niti je mogao biti, u optjecaju na području Dalmacije. Njegova upotreba isključivo je ograničena za isplatu branitelja u Kandiji. Autori smatraju da je taj novac s naknadno utisnutim oznakama došao s mletačkom vojskom kojoj je bio dopušten prolaz nakon pada grada u turske ruke. Posve se logično može očekivati da su neki plaćenici u povratku prošli duž istočne obale Jadrana ili su dobili premještaj u nekoj od sjevernodalmatinskih utvrda. Dakle, taj je kontramarkirani novac dospio iza rujna 1669. na šire zadarsko područje. Tu nije korišten kao optjecajno sredstvo plaćanja, pa njegovu pojavu treba kronološki smjestiti u sam kraj te godine. U svakom slučaju, on predstavlja kuriozitet u izučavanju pojave mletačkog novca na prostoru sjeverne Dalmacije, te ova studija ima zadatak proširiti vidike i saznanja o toj vrsti ranonovovjekovne numizmatičke građe.

KATALOG:

1. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 26,5 mm, 5,54 g, 6 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, Torino, 2012., br. 159. Ljubač, rt Ljubljana. Lit.: M. ILKIĆ, P. KOŽUL, I. ČURKOVIĆ, Numizmatički nalazi s područja općine Ražanac, 78, kat. br. 40; M. ILKIĆ, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, 157, kat. br. 165. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

2. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., probušen, kontramarka GM, 25 mm, 4,59 g, 9 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Ljubač, rt Ljubljana. Lit.: M. ILKIĆ, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, 157, kat. br. 166. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

3. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 25,5 mm, 4,67 g, 1 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Novigrad, Fortica. Neobjavljeno. Zavičajni muzej Novigrad.

4. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 27 mm, 5,46 g, 3 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Novigrad, Fortica, gornji Barbakan. Lit.: M. ILKIĆ, P. KOŽUL, M. MEŠTROV, Numizmatički nalazi iz Novigrada, 217, kat. br. 71. Zavičajni muzej Novigrad.

5. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 28,5 mm, 5,04 g; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Novigrad, uz crkvu sv. Kate. Neobjavljeno. Nepoznato mjesto čuvanja.

6. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 24,5 mm, 3,89 g; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Ražanac, plaža Pježavac. Lit.: M. VUKUŠIĆ, *Opticaj novca*, kat. br. 89; M. ILKIĆ, M. VUKUŠIĆ, *Prilog poznavanju optjecaja*, 201, kat. br. 172. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

7. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., kontramarka GM, 26 mm, 4,66 g, 9 h; R. PAOLUCCI, R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Ražanac, plaža Pježavac. Neobjavljeno. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

8. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., kontramarka GM, 26 mm, 5,31 g, 4 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Savar, uz crkvu sv. Pelegrina, Dugi otok. Neobjavljeno. Nepoznato mjesto čuvanja.

9. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 25 mm, 4,44 g, 5 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Sukošan, uz crkvu sv. Kasijana. Neobjavljeno. Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru.

10. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 25 mm, 2,49 g, 1 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Zadar, Diklo. Neobjavljeno. Nepoznato mjesto čuvanja.

11. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., 24,5 mm, 3,60 g; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Zadar, Kolovare. Neobjavljeno. Nepoznato mjesto čuvanja.

12. Venecija, anonimno kovanje, 2 ½ soldina ili 10 torneza za Kandiju, 15. siječnja 1611., 16. srpnja 1615. i 12. ožujka 1619., kontramarka GM, 24 mm, 3,48 g, 6 h; R. PAOLUCCI, *La zecca di Venezia*, br. 878; E. MONTENEGRO, *I dogi e le loro monete*, br. 159. Zadar, Kolovare. Neobjavljeno. Nepoznato mjesto čuvanja.

LITERATURA:

- BEKIĆ, Luka, Novovjekovni i moderni numizmatički nalazi pronađeni kod crkve sv. Nikole u Zadru, u: *Sveti Nikola u Zadru. Arheološko iskopavanje u samostanskom sklopu sv. Nikola u Zadru 2014. - 2016.*, 1 dio, ur. L. Bekić, Zadar, 2017., 159 – 170.
- CECCHINATO, Roberto, *Il denaro tornese della Grecia franca*, u digitalnom obliku na lamoneta.it. 2011., http://numismatica-italiana.lamoneta.it/docs/201112/Il_denaro_tornese_della_Grecia_franca.pdf, posjećeno 17. 5. 2018.
- DOMAZET, Daria, *Numizmatička zbirka Muzeja Cetinske krajine – Sinj*, Katalozi i monografije 1, Sinj, 2015.
- FORTIS, Alberto, *Put po Dalmaciji*, Split, 2004.
- ILKIĆ, Mato, Numizmatički nalazi s područja Ljupča, u: *Ljubač – zrcalo povijesnih i geografskih mijena u sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara*, ur. J. Faričić, Zadar, 2017., 152 – 181, 300 – 301.
- ILKIĆ, Mato, BRUSIĆ, Zdenko, LONGIN, Đino, ČURKOVIĆ, Ivica, *Novac na području Hrvatske prije eura*, Zadar, 2011.
- ILKIĆ, Mato, KOŽUL, Pero, ČURKOVIĆ, Ivica, Numizmatički nalazi s područja Općine Ražanac, *Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Rijeka, 2014., 76 – 93.
- ILKIĆ, Mato, KOŽUL, Pero, MEŠTROV, Marko, Numizmatički nalazi iz Novigrada, u: *Novigrad nekad i sad*, ur. Slobodan Kaštela, Zadar, 2016., 214 – 229.
- ILKIĆ, Mato, VUČIĆ, Jakov, Numizmatički nalazi s područja Općine Starigrad, *Zbornik sa znanstvenog skupa Starigrad Paklenica 23. – 25. travnja 2018.* (u tisku).
- ILKIĆ, Mato, VUKUŠIĆ, Mirko, Prilog poznavanju optjecaja novca u srednjem i ranom novom vijeku na području sjeverne Dalmacije, *Dani Stjepana Gunjače 2*, Split, 2012., 197 – 236.
- LAZARI, Vincenzo, *Le monete dei possedimenti veneziani di oltremare e di terraferma descritte e illustrate*, Venezia, 1851.
- MONTENEGRO, Eupremio, *I dogi e le loro monete*, Torino, 2012.
- PAOLUCCI, Roberto, *La zecca di Venezia*, vol. II, Padova, 1991.
- PAPADOPULI, Nicolo, *Le monete di Venezia*, I-III, Tipografia libreria emiliana, Venezia, 1893. – 1919.
- PAPAMICHELAKI, Georgios, Venetian coinage in Crete: one and two and half soldini issues, *Nomismathika Kronika*, XIX, 2000., 141 – 148.

- RAUKAR, Tomislav, PETRICIOLI, Ivo, ŠVELEC, Franjo, PERIČIĆ, Šime, *Zadar pod mletačkom upravom*, Prošlost Zadra III, Zadar, 1987., 360 – 364.
- THOMPSON, Margaret, *The athenian Agora, coins from the roman through venetian period*, Vol. II., Princeton, New Jersey, 1954.
- VUKUŠIĆ, Mirko, *Opticaj novca na širem zadarskom području u ranom novom vijeku*, Zadar, 2011., diplomski rad, Sveučilište u Zadru (neobjavljeno).

Dejan FILIPČIĆ
Mato ILKIĆ

NORTH DALMATIAN FINDS OF VENETIAN COINAGE
FOR CANDIA OF 2 ½ SOLDINI OR TEN TORNESI

SUMMARY

In northern Dalmatia, 12 coins of anonymous Venetian money for Candia with a nominal value of 2 soldini or ten tornesi (cat. no. 1-12) have been found so far. They were discovered individually at six sites (Map 1). It is one of the two fractions of Venetian coinage for Crete, which is to a lesser extent represented in our area. It was minted in the second decade of the 17th century. Interestingly, some specimens were subsequently countermarked by the Venetian military administration in besieged Candia to pay the military salaries. It is most often a GM countermark. Four pieces with this imprinted abbreviation were found in northern Dalmatia (cat. no. 2, 7-8, 12). Uncountermarked Venetian coins for Candia had reached the Dalmatian area by trade before 1645, or at the latest by the beginning of the Candian War, where it circulated until its demonetization (before 1669). On the other hand, countermarked Venetian coins for Candia were never, nor could they be, in circulation in Dalmatia. Their use was exclusively limited to the payment of veterans in Candia. The authors believe that the coinage with subsequently imprinted markings came with the Venetian army, which was allowed to pass after the city's fall into Turkish hands. It is pretty logical to expect that some mercenaries on their way passed along the eastern coast of the Adriatic or were transferred to one of the northern Dalmatian fortifications. That said, this countermarked coinage reached the wider Zadar area after September 1669. It was not used here as a legal tender, so its appearance should chronologically be placed at the very end of that year. In any case, it is a curiosity in studying the phenomenon of Venetian coins in northern Dalmatia, and this study has the task of expanding the horizons and knowledge of this type of early modern numismatic material.

Keywords: Candia (Crete), 2 ½ soldini or ten tornesi, Venetian colonial coinage, northern Dalmatia, GM countermark.

